

kregen nu reeds, zij het dan ten deele, moest prijsgegeven! Als... maar, hoe ernstig deze dingen ook zijn, voor deze bezwaren mag niet worden geweken. Wij hebben onze vrijheid lever dan een rechtisch bewindsman. Het recht en de vrijheid onzer scholen is ons meer waard dan het ministerieele leven van wien dan ook. Wij zoeken geen kabinet-crisis, en wij zijn niet belust op moeilijkheden, en het gaat ons anti-revolutionaire volk er allermint om, om voor een hunner de portefeuille van onderwijs op te eischen, doch als naar het pand dat ons is toevertrouwd, de hand wordt uitgestoken, en wanneer men ons knotten wil in die vrijheid, waarvoor jarenlang is gestreden en geofferd, zeggen we: daarvan blijft ge af!

Hiermee zijn we natuurlijk niet klaar.

Critiek alleen is niet voldoende, en ongewenscht tevens.

Positief moet de weg gewezen, dien wij hebben te bewandelen.

Het adres van den Schoolraad noemt reeds eenige middelen, en „De Standaard” heeft onlangs enkele lijnen getrokken, die aller overweging waard zijn, en zeker een betere solutie bieden, dan de nota van wijziging van minister de Visser. Want de fout zit principieel in de wet van 1920, en in de wijze waarop de pacificatie is getroffen. Tegen de bevestiging zelf zijn ernstige bezwaren in te brengen, en met onze onderwijs-wetgeving zijn wij op den verkeerden weg. Het is niet de weg van het particulier initiatief, maar van de staatsschool, van de „trannieke eenheidschool voor heel de natie”. Daarom helpt een kleine operatie niet „Al dat oplappen van een verkeerde wet, zegt „De Standaard” terecht, kan ons niet redden. We kunnen zoo wel bezuinigen, maar ten koste van de hoogste belangen; we zijn opweg om te doen als de boer, die zijn zaaienzaad verkoopt om toch maar aan geld te komen. Bezuiniging op de onderwijs-uitgaven is noodig en ook zeer wel mogelijk, zelfs zonder het onderwijs ook maar in het minste te schaden; maar dan moet de wet van 1920 vervangen worden door een geheel ander stelsel, dat vrijheid stelt in plaats van dwang; dat het particulier initiatief aanmoedigt en niet vermoordt; dat ernst maakt met de financiële gelijkstelling en dat inderdaad den schoolstrijd overbrengt van het politieke erf naar de paedagogiek, waar die strijd behoort uitgestreden te worden. We zijn ervan overtuigd, dat een dergelijk stelsel niet alleen wenschelijk is, maar ook in de praktijk uitvoerbaar, wanneer men het ernstig wil beproeven.” En daarom moet er komen een andere wetgeving. Eerst wanneer bij de onderwijswetgeving uitgegaan wordt van het standpunt, dat het onderwijs niet allereerst een zaak is van den staat, maar van de maatschappij, van de ouders, kunnen de scholen waarlijk vrij zijn. Dan zullen zij, losgemaakt van knellende en verstijvende overheidsbemoeiening en doedende centralisatie, zich naar haar eigen aard en de behoeften der maatschappij kunnen ontwikkelen, en dan zal er pas een aanzienlijke bezuiniging worden verkregen. Deze komt nooit, als de staatsschool regel blijft, doch die is zeker te bereiken, wanneer gebroken wordt met het beginsel, dat nu helaas den toon aangeeft. Vindt die breuke plaats, dan zal het particulier initiatief krachtig opleven, en zullen de ouders meer en meer beseffen, dat het onderwijs hun zaak is. Doch dit eischt algeheele koersverandering. En in welken geest? Wel in den geest van het gewijzigd Unierapport, dat in de volgende conclusies is samengevat:

1. Op de lagere scholen worde, zoo mogelijk door de Commissien die voor het beheer der scholen zijn of worden aangesteld, van hen, die niet tot de onvermogenden behooren, een proportioneel school-

geld geheven, maar bij de wet vast te stellen regelen.

2. De gemeenten worden niet langer belast met de bekostiging van de lagere school.

3. Door het Rijk worde ten behoeve van de lagere scholen aan de Schoolcommissien een vaste bijdrage uitgekeerd, te berekenen naar regelen bij de wet vast te stellen, naar zoodanigen maatschap, dat de kosten van een gewone, eenvoudig ingerichte lagere school, voor zoover deze niet uit de schoolgelden te vinden zijn, worden gedekt, en rekening gehouden wordt met uitbreiding van leerstof en vermeerdering van het onderwijzend personeel.

4. De uitkeering van die bijdrage worde, evenals thans, verbonden aan voorwaarden, die de inrichting van het onderwijs vrij laten en alleen strekken om de besteding der rijks gelden voor het beoogde doel te verzekeren.

5. Voor zoover de ingezetenen niet zelve in hun onderwijs voorzien, treden in hunne plaats de gemeentebesturen op, met dien verstande echter, dat zij op tijd en wijze, bij de wet te regelen, het beheer der scholen overdragen aan plaatselijke Schoolcommissien, te benoemen door de ouders der schoolgaande kinderen.

Dezen kant moet het uit.

Daarvoor moet de nieuwe schoolstrijd gevoerd. Want ondanks alle vredesleuzen is de strijd niet ten einde.

De nota van wijziging noopt ons opnieuw voor onze vrijheid te worstelen, en ons volk deinst als het moet, voor dien kamp niet terug.

K. D.

## WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte. 1)

### I. De booze dag.

De apostel Paulus spreekt in zijn brief aan Efeze van een boozen dag, die verplicht tot het aandoen van de geheele wapenrusting Gods.

Het gevoel van dien plicht dringt me, om te schrijven over... wijsbegeerte!

De booze dag is er, volop, en er mag niets ontbreken aan de uitrusting van den christen, die aan het onherroepen mobilisatie-bevel gehoor geeft.

Niets mag er mankeeren.

Geen knoop aan het mouwvest, geen riempje aan den schoen, geen sok in den ransel.

Het moet alles tip-top in orde zijn.

En wanneer de „wetenschap” het een of ander nieuw verweer of aanvalsmiddel uitvindt dan hoort dit bij de complete wapenrusting van al wie naar de oorlogsbeld marcheert.

Dan moet er dus ook wezen het gasmasker, de handgranaat, het machinepistool.

En het is er.

De soldaat weigert naar het gevechtsfront te gaan, als het er niet is.

Want de vijand heeft alles, en, wanneer het gaat om het leven, is niemand conservatief.

Dan is ook niemand kieskeurig.

1) De rubriek „Letterkunde” staat voortaan onder leiding van den Redacteur, Drs. Tanelaar. Dit is vanzelfsprekend. Hoewel ik niet voor goed afscheid neem van de „Letteren”, heeft de redactie toch goed gevonden, dat ik mij voorloopig bepaal bij een nieuwe rubriek: wijsbegeerte. Ik woot, dat wij daardoor aan vele lezers een dienst bewijzen. Wel zijn er enkelen, die tegen ons blad pruttelen, omdat ze het te „geleerd” vinden, maar de meeste meederheid, vooral het jonge geslacht, waardeert het, dat we iets anders trachten te geven dan de gewone kerkelijke pers. Ons doel is trouwens anders, en van dit doel af te wijken, door concessies te doen aan degenen, die alleen „meeskruiven” believen te eten, zou zijn verraad plegen aan ons beginnel. De lezer, die lust heeft in mijn wijsgeerig schoolje te stappen, zal echter merken, dat ik mijn best doe voor al degenen, die zich een schepsje inspanning getroosten, verstaanbaar te zijn.

Homogeen. — Bondgenooten uit geestverwantschap. Antirevolutionair, naar den eisch der christelijk-protestantsche nationaliteit.

Homogeen zijn we; doch niet in alles.

Verschilpunten zijn van weerskanten wel niet geaccentueerd, maar evenmin verblond.

De kleurschakering liet ik niet onvermeld. In de beteekenis van onkerkelijke rigting. In de beoordeeling van het zoogenaamde Réveil. In de mate der toepasselijkheid van het Calvinisme.

In de Calvinistische Reformatie naar de Heilige Schrift ligt oorsprong en waarborg der zegeningen, waarvan 1789 de bedriegelijke belofte en de jammerlijke karikatuur geeft. Dit motto der doorwrochte redevoering van Dr. Kuyper, aan de Nederlandsche Gedachten ontleend, beadem ik als nederlandsch-staatsrechtelijke axioma. Edoch niet betoogen ik in 1865 Aan de Kiezers schreef in verband.

„Van den religiestrijd onzer dagen heb ik ook thans nog gunstige verwachting. Niet omdat ik opwekking van het oude Calvinisme in den vorm van vervlogen tijden tegemoet zie, maar omdat ik het geloofsvertrouwen van Calvijn en van de wolke der getuigen, door alle tijden heen, het geloof aan het eeuwige Evangelie, het geloof aan het eeuwige leven, het geloof in den Vorst des levens, op dezen rijkgezonden en langgespaarden martelaarsbodem nog niet voor uitgedoofd houd.”

Isolément op den evangelischen rotssteen is en blijft de raison d'être en de levensvoorwaarde der christelijk-nationale rigting. Maar bij principieele onverbiddeelheid zoek ik, ter aantrekkings van menigen wederpartijder, in hetgeen ons

Simson strekte de hand uit naar het vochtig kinnebakken van... een ezel!

..

Er zijn menschen, die over de beteekenis en het nut van wijsbegeerte zeer kinderlijke gedachten koesteren.

In een onbewuste, bijbelsche, gedachtenkoppeling verbinden ze steevast het woord filosofie met „ijdele verleiding, naar de eerste beginselen der menschen, en niet naar Christus” (Col. 2:8).

En, — nietwaar? — dan zijt ge dadelijk uitgepraat.

Dan is er aan alle wijsbegeerte een „luchtje” van den duivel; dan is filosofie uit-en-van-zich-zelf „oneerlijk spel”; dan is het geen strijdwapen, maar een valstrik.

Het doel van deze opstellen is zeer zeker ook deze broeders te overtuigen, dat zij zich „verrissen”.

Wanneer ik het geluk heb, dat ze, ondanks hun stijf vooroordeel, toch den neus steken in deze „school der wijsbegeerte”, hoop ik hen zoover te brengen, dat zij de filosofie althans niet geringer achten dan een vochtig ezelskinnebakken.

In hoofdzaak echter richt ik mij tot degenen, die, hetzij door ingeboren aanleg, hetzij door een aanraking bij-geval, reeds met eenige belangstelling leorden „voelen” voor deze wetenschap, en in wie dus ontwaakt is de dorst-naar-meer.

Ik schrijf ze officieel als leerlingen in, en richt tot hen rechtstreeks het woord.

Maar laat ik dadelijk zoo duidelijk zijn, als den „oprechten” schoolmeester betaamt.

Wij gaan niet keuvelen over filosofie, als over een mode-vak, waaraan men iets „gedaan” moet hebben, om een présentabel mensch te zijn.

Wij willen niet tegemoet komen aan zeker soort „liefhebbers”, die aan alles-en-nog-wat doen, en in Nietzsche grazen, in dezelfde zielestemming, waarmee ze ook naar het tennisveld gaan.

Wij mogen geen interessanisme dienen, noch het pad effenen voor beunhazerij.

Wat wij (samen) doen is geen spel, zelfs geen schuakspel tusschen rede en vernuft, maar ernst.

De wijsbegeerte in dienst der religie!

En uitrustingsstuk van den „alles-verrichtenden” christen.

En, uit Gods algemeene genade ons toekomend, middel tot zelfopvoeding.

Wij willen het paleis van deze wetenschap maken tot een tempel, en erin verkeerren in de gelijk-gedaarde stemming, die men zou kunnen noemen: het tijd-gevoel.

Voor ons beteekent dit een zeker nood-gevoel, ontspringend uit het bewustzijn van te leven in den boozen dag.

Wanneer Spengler, die het profetisch boek: „De ondergang van het Westen” schreef, gelijk heeft, dan is onze christelijke beschaving stervende, zonder mogelijkheid van opstanding.

Barbusse verwacht, blijkens zijn nihilistisch werk: „Het schijnsel in den afgrond”, al heel gauw het einde.

Mij zegt:

„Wij gelijken hen, die in de verste tijden den doodstrijd van Babylonië of van het keizerlijke Rome hebben meegeleefd, maar het verval, dat wij thans aanschouwen, is algemeener, dieper gaande en onherroepelijker, omdat het niet gaat om dynastie of ras, maar om de wetten van het gemeenschappelijk leven, om het menschenras zelf.”

Nu is Barbusse misschien als ongeluksprofeet te wraken, omdat een soort bolsjewistische haat tegen de ontaarde, chaotische, maatschappij hem tot een, op het publiek berekend, propagandistisch,

tegen den gemeenschappelijke vijand vereenigt, een aanrakingspunt.

Tegen de Conservatieve Partij was ook mijne bestrijding gestadig en fel. Maar steeds was ik op werven bedacht.

In 1853, in 1856, met gunstig vooruitzicht.

De oorzaak van telkens vernieuwde teleurstelling was vooral het telkens wederopkomend vooroordeel der ethisch-irenenische rigting, wier onophoudelijke polemiek mij een overregtkinnigheid toeschreef, die het onderscheid der tijden en toestanden voorbijziel. Hieraan gedachtig vrees ik, dat de wijze waarop het leerstuk der Uitverkiezing, schijnbaar althans, door sommigen in en dan op den voorgrond gesteld wordt, het misverstand versterkt en de kloof verbreedt.

Ook dit nog. Evemen in de Nederlandsche Gedachten als in het Handboek ontleen ik aan vroeger kerk- of staatsrechtelijke partijchap een keursteen van huldebetoen aan al wat in Nederland goed, groot en echt geweest is.

Hier werd Dr. Kuyper door Groen van Prinsterer op de vingers getikt. Heel dit geanimeerde stuk bedoelde niets minder dan een protest tegen Dr. Kuyper's sturen in calvinistische richting, en tegen zijn teruggaan tot de Predestinatie als moest kenmerkend beginsel van het Calvinisme.

Aanleiding tot dit protest was de toenmalige agitatie voor de oprichting van een standbeeld van Thorbecke. Groen, die zich daartegen verzette, poogde de aandacht van Thorbecke af te leiden, door te pleiten voor de oprichting van een standbeeld voor Oldenbarnevelt en Jan de Wit. Ned.

## KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULMANN.

LV.

53. Het Calvinisme, oorsprong en waarborg onzer constitutioneele vrijheden. Een Nederlandsche gedachte. Amsterdam. B. van der Land, 1874.

Deze lezing werd in November 1873 te Utrecht voor een kring van studenten gehouden. Het enthousiasme der hoorders was toen bijna algemeen. Dr. Wynne, hoogleraar in de geschiedenis, nitte zijn bewondering voor den spreker, die over zulk een verbazende bronnenkennis beschikte.

Verder trad Dr. Kuyper met deze studie nog op in de collegezaal der Theologische School te Kampen. Ook in Groningen en in Gouda.

Een uittreksel van deze lezing vindt men bij Winckel, Leven en Arbeid, blz. 100 vv.

Nog eer de voordracht in druk verscheen, werd ze reeds in de pers besproken.

Ook Groen van Prinsterer vestigde er de aandacht op in zijn: Nederlandsche Gedachten, V, 398—400, onder het opschrift: Dr. Kuyper en het zelfstandige onzer homogeenheit.

Homogeen en zelfstandig.

Dit tweetal woorden was en is, als kenmerk van wederzijdsche verhouding, genoezaam.

doem-vont op versta mistisch. I geschiedke van een. leven der.

Maar in zeer bevar de cultuu heeft voor te alle ges luisteren r woord, wa kwart-eeuw opende: Ze

de g zich heffig, sleuren bitterst werd, scheen.

Wij moe is tussche wereldtoon we tot de zonder ro „de toekon schikken c

Zoo is dengeen, de duivel toorn, wel heeft.

Het doe ten opzich een opwa

Voorloop de crisis, een duizel des levens ingrijpen v loos of v

En de r tuurhuis, dwazen m heeft; „en waterstoor hen gewa en het is

Ge ziet ken, onder deren van de afreken

Het prol nieuwe s

De dipk van de sel

De mora de overtre

De kunst stijl te sch

De zoek iets anders kruiden en

Het sch op zijn „la

Maar toe of de huid het geweld

Mogelijk bl zelfs is ni een nieuw die gelijken „Voor eene

God V. CXLIII—CI

Tegen de het plicht, moeten opt

En het daard d keerde.

Toch wa aanleiding van het g

Kuyper's t recht op te tische begi

Dit blijkt tegenover l de christ

liteit; n lijkheid.

van Calvij van het g uit zijn acc

rotssteen; v het op den zing; al t dat versch

accentue De zieku hierin, dat mannen va is gezien, retour a

et vochtig

ekenis en  
de gedach-

hitenkoppe-  
osofie met  
aselen der  
(2:8).  
delijk uit-

„luchtje“  
n-van zich-  
rijdwapen,

zeker ook  
zich „ver-

danks hun  
n in deze  
en zoóver-  
niet ge-  
nebakken.  
t degenen,  
t door een  
belangstel-  
schap, en  
er.

a, en richt

n, als den

t, als over  
aan“ moet  
ze zijn.

zeker soort  
doen, en  
stemming,  
gaan.

men, noch

zelfs geen  
aar ernst.

! verrichten-

toekomend,

aschap ma-  
a de gelijk-  
n noemen:

ood-gevoel,  
e leven in

boek: „De  
gelijk heeft,  
ade, zonder

fisch werk:  
gauw hei

lijden den  
terlijk Rome  
at wij thans  
ande en om  
im dynastie  
leenschappe-

duksprofeet  
fische: haat  
happij hem  
gandistisch.

ereenigt, esi

tij was ook  
steeds was

itzigt-  
teleurstelling  
vooroordel

„wier onop-  
migheid toe-  
n toestanden  
dat de wijs-  
t, schijnbaar  
p den voor-  
versterkt en

landache-  
k onleen ik  
rijkschap een  
it in Neder-

an Prinste-  
neerde stuk  
t tegen Dr  
g, en tegen  
meest ken-

toenmalige  
dbeeld van  
n verzette,  
t te leiden,  
een stand-  
Wit. Ned.

doem-vonnis drijft, maar Spengler heeft zeker recht op verstandelijke aandacht, omdat hij zijn pessimistisch betoog, met een verbazende kennis van geschiedkundige feiten, opbouwt op den grondslag van een, door hem ontdekte, natuurwet in het leven der menscheid.

Maar mocht men ook Spengler verdenken, als te zeer bevangen in een wereldbeschouwing, die alleen de cultuur-verschijnselen betreft en geen plaats heeft voor de diep-geestelijke factoren, die tenslotte alle geschiedenis bepalen, — laat ons dan nog eens luisteren naar het, als een oorlogssignaal klinkend, woord, waarmee Dr. Kuyper voor meer dan een kwart-eeuw zijn rede over „het Modernisme“ opende:

„Zoo het gordijn kon worden weggeschoven, dat de geestenwereld voor onzen blik verbergt, zou zich — ik ben er zeker van — een worsteling, zoo heftig, zoo uit de diepte opbruiscend, zoo alles meesleurend, aan ons zieleoog ontdekken, dat de verbitterste kamp, die op deze aarde ooit gestreden werd, daarbij vergeleken, een looze strijd dan felheid scheen.“

Wij moeten aannemen, dat er een wisselwerking is tusschen wat achter de coulissen en op het wereldtooneel zelf zich afspeelt, en dan komen we tot de slotsom, dat de booze geesten zich bijzonder roeren, omdat ze instinctief voelen, dat „de toekomst des Heeren“ gemaakt, en zij daarom beschikken over slechts korten tijd.

Zoo is het voorspeld (Openb. 12:12): „Wee dengenen, die de aarde en de zee bewonen! Want de duivel is tot u afgekomen, en heeft grooten toorn, wetende, dat hij eenen kleinen tijd heeft“.

Het doet er dus eigenlijk weinig toe, of men ten opzichte van onze huidige cultuur geloofd in een opwaartsche of in een nederwaartsche lijn.

Voorloopig zillen wij zeker in een angstaanjagende crisis, die zich niet alleen aan ons voordoeft als een duizelingwekkende versnelling van het tempo des levens, maar ook overeenkomst met het hevig ingrijpen van een verwoestende kracht, een windhoos of vulkaanuitbarsting, vertoont.

En de moderne mensch, met zijn trotsche cultuurhuis, schijnt het lot te zullen deelen van den dwazen man, die zijn huis op het zand gebouwd heeft; „en de slagregen is nedergevalen, en de waterstromen zijn gekomen, en de winden hebben gewaaid, en zijn tegen dat huis aangeslagen, en het is gevallen, en zijn val was groot“.

Ge ziet het gebouw al duidelijk geeren. De volken, onder den band van den volkerenbond, sidderen van vreeze vóór, en van verlangen naar, de afrekening!

Het proletariaat wapent zich heimelijk tot den nieuwen stormloop op „het bezit“.

De diplomatie schijnt niets geleerd te hebben van de schande door eigen zonden.

De moraal zinkt, tot het peil (niet alleen van de overtreding, maar) van de ontkenning der wet. De kunst blijkt machteloos een eigen, klassieken, stijl te scheppen.

De zoekers naar nieuwe religie zijn niet in staat iets anders te brouwen dan een mengsel uit oude kruiden en moderne vergiften.

Het schijnt werkelijk, dat het zieke Europa loopt op zijn „laatste beenen“.

Maar toch is niet dit de voornaamste kwestie, of de huidige cultuur den val der slagregens en het geweld der aardschuddingen zal weerstaan. Mogelijk blijft het, dat Europa de crisis doórstaat; zelfs is niet uitgesloten, dat ze zich verjongt tot een nieuw leven. Er gebeuren historiewonderen, die gelijken op het natuurwonder, dat Job beschrijft: „Voor eenen boom, als hij afgehouden wordt, is

er verwachting, dat hij zich nog zal veranderen, en zijn scheut niet zal ophouden“.

Doch daarom gaat het niet in laatste instantie. Uitwendig, technisch, oeconomisch, kan deze wereld staande blijven, zich verbeteren zelfs, maar de geestelijke tegenstellingen-strijd is tot een ander stadium genaderd.

Hier houdt de crisis zeker niet op, maar zal tot tevoren-nooit-gekende hoogtespanning stijgen.

De crisis van den hoozen dag.

En dus komt het er op aan zich te verzekeren, dat de wapenrusting „vol“ zij.

Die wapenrusting is het Woord en de Geest!

Zeker.

Maar bij het licht van dat Woord zult gij uw

tijd en uw vijand, dus ook de ongeloofige wijs-  
begeerte, leeren kennen.

En met de hulp des Geestes zult gij de krachten en lichten, die in de denkscheppingen der menschen tot u komen, gebruiken tot uw eigen opbouw en tot overwinning der wereld. B. W.

## LITERATUUR EN KUNST.

### Vlaamsch koren.

#### VII. (Slotartikel).

In m'n vorig artikel wees ik op den inhoud van het pittige boekje van Timmermans, „De zeer schoone uren van juffrouw Symforosa, Begintjen“ ten einde te doen zien, hoe ook dit geschrift gerekend kan worden tot het idyllische Vlaamsche proza, dat ik met den naam van „Vlaamsch koren“ bestempelde.

Thans wil ik trachten deze gedachte nog iets nader uit te werken, om dan in dit laatste stuk van m'n artikelen-reeks nog eens in samenvatting te wijzen op de beteekenis van het geheele idyllische genre als lectuur van literair gehalte, die ook onzerzijds waardeering verdient. Zoo vormt dit artikel tegelijk de overgang naar een tweede groep, waarin ik over „onze lectuur“ wensch te handelen.

De eerste eigenschap van het idyllische Vlaamsche proza, die ook hoofdtrek is van „De zeer schoone uren...“ is, dat het volle, echte leven er zoo hoorbaar in klopt. Om dit goed te zien, moet men de boeken eigenlijk zelf lezen, want niet alleen de beelding van personen en verhoudingen doet deze geschriften tintelen van leven, maar 't is vooral ook de taal, 't zijn de kleine trekjes, de kleureffecten en die komen afjeen in het verband tot hun recht. Ze kunnen trouwens niet worden weergegeven, omdat ze op zichzelf geen beelden hebben, evenmin als de losse penseelstreek waarde heeft, die toch in het verband van 't schilderstuk zoo krachtige uitdrukking aanbrenge kan. Wie echter alleen let op het verhaal, het gebeuren in deze Vlaamsche boeken en geen oog heeft voor die zoo verrassend fijne kleurvegen, kan nooit het idyllische proza ten volle genieten, juist omdat dikwijls in de kleuren-combinatie zoo veel leven gloeit. In de wijze van zien en zeggen ligt een belangrijk waarde-element van dit Vlaamsche proza.

Een voorbeeld moge ter verduidelijking dienen. Ik schrijf daartoe een passage over uit het gedeelte van „De zeer schoone uren...“, waar verteld wordt van de ontmoeting ten afscheid op de Begijnenvest.

Symforosa, angstig aan den eenen kant, ontuchtterd ook anderzijds omdat Martienus zoo onnoozel vraagt waarom ze hem heeft geroepen, begint ineens „te weenen, met de handen voor het gezicht“.

Martienus weet dan heelemaal niet meer wat te zeggen. Maar eindelijk:

Zoon van het Reveil, had Groen weliswaar, krachtens zijn calvinistische natuur, dank zij zijn historische studiën, en onder Wormser's gelukkige inspiratie, de protestantsch-christelijke actie van het Reveil, zelf in de calvinistische bedding overgeleid, maar op het einde van zijn leven ging de gloed voor het Calvinisme een oogenblik in hem lamen. Het eens zoo fiere: „Stahl was Lutheraan, ik ben Calvinist“ blijft van nu af aan dan ook achterwege. De heel onze toekomst beheerschende uitroep: „Nous sommes issus de Calvin“ verstemt. Het staatsrechtelijk axioma, dat in het Calvinisme, en niet in 1789, de oorsprong en de waarborg onzer constitutioneele vrijheden ligt, wordt verzwakt door een citaat uit 1865, waarin het geloofsvertrouwen van Calvin het één en al heet. Alsof Luther in geloofsvertrouwen voor Calvin onder deed, en alsof eertijds Groen's issus de Calvin niet op geestesrichting, op gekozen ideaal, en op uitgangspunt van kerkelijk en staatkundig streven gemunt was. Trouwens, niet de subjectieve stemming van het geloofsvertrouwen, maar de belijdenis, het volksgeloof naar de eigenaardigheid der zogenaamde calvinistische of Puriteinsche richting had dezelfde Groen nog in '73 in elk hachelijk tijdsgewicht als de steun voor Kerk en Vaderland verberijkt. Ned. Ged. V. 236.

En daarom is Dr. Kuyper, met allen eerbied dien Groen van Prinsterer's verleden afdwong, in weerwil van diens terugkeer tot de christelijk-protestantsche algemeenheid, met beslistheid doorgegaan

„Wat is er dan Symforosa?“ gewaagt hij te vragen, terwijl hij aan de mageren haren van zijn beginnenden baard trekt.

Symforosa beziet hem smeekend: „Nu gaat gij voor altijd vertrekken Martienus?“

„Ja“, Symforosa“, zegt hij verblijd „en ik zal veel voor u bidden!“

Zij doet haar oogen toe en lacht bitter.

„Dank u, Martienus, ik dank u.“

Hij verstaat haar niet, ze voelt het, ze hoort het, en ze is niet bij machte om in zijn klare, onschuldige oogen heel haar hart open te leggen.

Het gaat lijk een priem door haar heen, de tranen glijden over haar handen en in eens grijpt ze zijn groote, warme hand.

„Dag dan, Martienus, dag dan“, komt het snikkend, bevend uit haar keel en een regenplet pletst op hun handen open. De merel sluit nog eenige vergeten klanken, en van over de Nethe beurt een koe.“

Hier hebt ge nu, in deze laatste zinnen, wat ik bedoel. Dat zijn die op zichzelf onbelangrijke kleurvegen, maar die in zulk een tooneeltje het juiste effect brengen.

En dan dat antwoord van Martienus „ik zal veel voor u bidden!“ Ge leest daar haast overheen — en 't is de sleutel van heel het verhaal: Martienus' liefde is een heel andere dan die Symforosa zoekt en eerst als ze dat heeft begrepen, later, als ze hem in den kloostertuin bij de „bruin Paterkens“ heeft gezien, eerst dan hervindt zij haar geluk. Want dan moet de zelfzucht het van de devotie verliezen.

Zie, wat liggen daar diepe perspectieven achter die simpele zinnkens. En wat is heel dit kleine verhaaltje weer gedachten-vol, in z'n harmonieuze mengeling van devotie, humor en naïveté!

Ik kan dit alles niet nader uitwerken thans, maar ik raad u aan, zet u eens tot aandachtig lezen en ge zult telkens te midden van de levens-werkelijkheid van dit verhaaltje, dit echt-Vlaamsche drieliet vinden. Maar dan zult ge óók zien, dat de devotie toch de kern ervan is; immers 't is de schoonste ure van Symforosa's leven als ze zich bewust wordt, dat haar begeeren niets dan zelfzucht is geweest. Het „zonnige beeld van Martienus“, die daar in dat werk z'n roeping gevonden heeft en gelukkig is, „het zingt in haar, 't maakt haar nieuw, rijk en weer in volle vertrouwen met God“.....

Wat de machtige en toch zoo diep-devote zanger Guido Gezelle zingt in één van z'n kleingedichtjes: „de wereld wil mij achterna, al waar ik ga of sta...“, dat is eigenlijk ook de diepe zin van dit boekje, maar hij oppervlakkig lezen vindt ge dien er niet in. Want meer misschien nog dan in het gebeuren zelf, zit de kracht in de reproductie, de weergave daarvan, in de ontleding van den achtergrond der feiten, in de analyse van een zielgesteldheid als van Symforosa en Martienus, dat is, van den mensch in 't algemeen.

Eerst als ge na rustig lezen dit alles hebt gezien, begint het verhaal voor u te leven in de glimming der werkelijkheid. Dan verstaat ge hoe inderdaad de wereld Symforosa „achterna“ wil, als ze bij het felle slaan van haar hart zich gerust stelt met de overweging, dat ze als begintje nog altijd kiezen mag tusschen den religieuzen en den huwelijken staat. En die gedachte klimt in haar ziel omhoog, terwijl ze bezig is den kruisweg te bidden! Wat is dat zuiver gevoelde menscheit! Wie onzer zal niet moeten erkennen, dat hij dikwijls door wereldsche gedachten wordt weggesleurd uit de sfeer van het gebed en dat hij, met Guido Gezelle, in zijn bidden geen berg kan vinden hoog genoeg, om er Jezus alleen te ontmoeten!

En dan de onvolmaaktheid van ons bidden, ook

op het calvinistische spoor. Niet, gelijk Groen van Prinsterer in 1874 dachtte, om te reprimereeren; veel minder om aan het Calvinisme een vorm voor dezen tijd te onthouden, maar om de confessioneele en staatsrechtelijke beginselen van het Gereformeerde leven, d.i. van het Calvinisme als geestesrichting, terug te roepen en aan die beginselen weer hooger veerkracht te ontleenen voor de toekomst.

Wat later van Groen's sterfbed bekend werd, bleef juist daarom te meer in heerlijke gedachtenis. In den aanvang van zijn laatste ziekte leed Groen onder gemis van verzekerdheid over zijn eigen staat. Maar n paar dagen vóór hij heenging brak het licht ook voor hem door de wolken heen. En toen is het, dat deze stervende held de vrijmachtige uitverkiezing Gods, die steeds voor hem door een nevel omfloersd was, klaar doorschoonwd en beleed heeft met een verruiming des harten, die hem juichend de eeuwigheid deed ingaan.

Zie: Elout van Soeterwoude, Enkele Herinneringen uit Mr. Groen van Prinsterer's laatste dagen, blz. 12 en 13.

Over Groen's standpunt in zake het leestuk der Uitverkiezing, Ned. Ged. V. 270, en mijn: De Strijd voor Kerkherstel, Hfdst. II § 11: Cor. Eccelsiae.

Over Groen's dobberen tusschen Reveil en Calvinisme: De Standaard, 8, 11 en 13 Maart 1895; en Antirevolutionaire Staatkunde I. 596; II. 22.